

8-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

ЖЕКЕ ҚАРЖЫ

Ағымдағы және жинақ шоттарын
басқару

Кітап: Жеке қаржы

Дәріс: Ағымдағы және жинақ шоттарын басқару

Сұрақтар

- Банк шоты түсінігінің мәні және мазмұны
- Ағымдағы және жинақ шоттарын басқару
- Банк атқаратын қызметтерінің мазмұны

Банк шоты түсінігінің мәні және мазмұны

Бүгінгі күні банк шотынсыз ешкім де жұмыс жасай алмайды, шот арқылы жалақы, зейнетақы, әлеуметтік көмек, түрлі ақша аударымдары жасалады. Заңды тұрғыдан қарағанда банктік шот дегеніміз банктің және оның клиентінің арасындағы келісімнің нысаны болып табылады. Осы келісім-шарт бойынша қатынастар құқықтық нормалармен реттеледі. Банк шоты - банк клиенттің ақшалай қаражаттарының ағындарын есепке алуды жүргізетін құжат.

Егер сізде ағымдағы банк шоты бар болса немесе оны «жалақы шоты» деп те атауға болады, онда сіз осы шотты сауда жасау үшін және қызметтерді төлеу үшін пайдалана аласыз. Әрине, цифрландыру дәуірінде сізге банкке немесе поштаға барудың және төлем тапсырмасын немесе ақша аударымын рәсімдеу үшін кезекте тұрудың қажеті жоқ, өйткені барлық банктік қызметтерді онлайн түрде жүзеге асыруға болады. Қазіргі қазақстандық барлық банктер онлайн банктік қызмет көрсетіп, интернет арқылы өз шотыңызды басқаруға болатын қосымшаларымен ерекшеленеді. Мысалы, үйде немесе офисте отырып бір шоттан екінші шотқа ақша аударып, онлайн сатып алымдар жасап, міндетті төлемдер мен коммуналдық қызмет ақысын төлеп өз уақытыңызды үнемдей аласыз. Сондай-ақ, сіз банкке тұрақты, «қайталанатын» төлемдеріңізді де тапсыра аласыз, мысалы, ай сайынғы жарна бойынша кредитті жабу, олар автоматты түрде сіздің шотыңыздан есептен шығарылады.

Банкке өтініш беру арқылы сіз пластикалық карта ала аласыз, ол сіздің ағымдағы шотыңызға «бекітіледі». Карта бойынша сіз банкоматтардан қолма-қол ақша ала аласыз немесе сауда-сервистік кәсіпорындарда тауарлар мен қызметтерді төлей аласыз.

Банк шоттарының түрлері олардың ашылу мақсаттарына және қаржының қозғалысына байланысты әртүрлі болады. Жеке тұлғалар үшін банктік шоттардың мынадай түрлері болады: ағымдағы, депозиттік, кредиттік, бюджеттік.

Ағымдағы шот күнделікті қассалық операцияларға арналған. Клиент кез-келген ыңғайлы уақытта ағымдағы шотындағы өз ақшасына қол жеткізуге мүмкіндік алады. Ағымдағы шотты кәсіпкерлік немесе коммерциялық қызметпен байланысты емес жеке мақсаттар үшін қолданылады. Ол шектеулі операциялар санын жүзеге асыруға мүмкіндік береді, мысалы:

- * жалақы, зейнетақы алу;
- * сақтандыру және әлеуметтік төлемдерді алу (жәрдемақы, алименттер);
- * әкімшілік-шаруашылық шығындарды жабу;

Соңғы жылдары пластикалық дебеттік карточка бойынша шоттар арқылы түрлі операциялар жасау кең таралған тәжірибеге айналды. Пластикалық карталар қағаз ақшаны ауыстырады. Олармен банкоматтан қолма-қол ақша алуға болады. Пластикалық картаны алған кезде төмендегілерге назар аударыңыз:

- карточкаға жылдық қызмет көрсетуге құны;

- колма-қол ақшаны пайдалану үшін комиссия;
- карточканы шетелде қолдану мүмкіндігі;
- картамен бірге ұсынатын қосымша қызметтердің болуы.

Мысалы, кейбір карталар бойынша сіз қосымша бонус ретінде сақтандыру полисіне ие бола аласыз, белгілі бір дүкендер тобында жеңілдіктер ала аласыз. Мысалы, Каспий банк картасын қолдану өте ыңғайлы, онлайн банкинг қосымшасы қарапайым және түсінікті етіп жасалынған. Төлемдер кезінде кэшбек арқылы ақшаңыздың 1 немесе 2 пайызын бонус реінде қайтара аласыз. Бонустар жиналған соң оны да төлемдер үшін қолданасыз.

Ақшаны жинақтау үшін депозиттік шоттары ашылады. Клиенттің өз жинақ ақшасын сақтап, көбейтуі үшін депозиттік шот қажет. Депозиттік шот - клиенттің уақытша бос қаражатын орналастыруы үшін банк ашатын шоты.

Клиенттің ақшасы белгілі бір мерзімге депозит шотында орналастырғаны үшін банк клиентке сыйақы түрінде пайыз төлейді. Әдетте, депозиттік шоттың әрекет ету мерзімі аяқталғаннан кейін, клиент өзінің ақшасын пайыздық мөлшермен алып немесе депозиттің шотына тағы бір мерзімге салады. Бұл шот ақша қаражатын уақытша немесе тұрақты сақтау үшін қызмет етеді. Ол клиент пен банк арасындағы шартқа қол қою негізінде ашылады. Қаржы мекемесі салымшының иелігіне соманы белгілі бір мерзімге алады, оны мәміле аяқталғаннан кейін толық мөлшерде және проценттермен қайтаруға міндеттенеді.

Несие бойынша міндеттемелерді төлеу үшін кредиттік шот қажет. Оның балансы теріс. Кредиттік шот арқылы банктен қарызға ақша ала аласыз.

Бюджеттік шоттар бюджеттен қаражат алатын кәсіпорындарға, ұйымдарға және мекемелерге ашылады. Бұл қорлар нақты мақсатқа жұмсалады. Бюджеттік шот әлеуметтік төлемдерге арналған болуы да мүмкін. Есеп айырысу шотын ұйым немесе жеке кәсіпкер негізгі қызметті жүзеге асыру үшін қажетті қаржылық операцияларды қолма-қол ақшасыз тәсілмен жүргізу мақсатында ашады.

Есеп айырысу шоты төмендегідей қызметтерді атқаруда қолданылады:

* ұйымның тауарларды сатудан, жұмыстарды орындаудан, қызметтерді көрсетуден түскен түсімін шоғырландыру;

* жеткізушілермен, қызметкерлермен есеп айырысуды жүзеге асыру;

* банктен несие алу және ол бойынша пайыздарды төлеу.

Әрбір түрдегі банктікте шоттарды ашу және жабудың белгілі бір ережелері ғана емес, сондай-ақ осы шоттарды пайдаланып, банк операцияларын жүргізу ережелері де бар екенін атап өткен жөн. Бұл ережелер, сондай-ақ банктік шоттардың басқа да ерекшеліктері міндетті түрде банк пен клиент арасындағы заңмен реттелетін келісімдермен нақтыланады. Клиенттің банктік шотына осы шотты пайдалануды реттейтін құжат банктік шот туралы келісім болып табылады.

Банктегі ағымдағы шотсыз компанияны тіркеу мүмкін емес. Компанияның шоттарындағы қаражаттың барлық өзгерістерін есепке алу және билік органдары бақылайды. Қызмет сипатына, құқықтық мәртебесіне және заңды қабілетіне сәйкес банктер заңды тұлғалар үшін есеп айырысу, ағымдағы, бюджет, қарыз және басқа да шоттарды ашуы мүмкін. Шоттардың түрлерін таңдаған кезде оларды пайдалану ыңғайлы ма екендігін білу маңызды. Мысалы, кейде қаражатты алу үшін құжаттардың толық пакетін ұсынумен алдын-ала өтінім талап етіледі немесе шоттың қолданылу мерзімі шектеулі болуы мүмкін.

Банк шотын ашар алдында қандай мақсаттар үшін қажет екенін түсіну қажет:

- * қаражат жинақтау үшін-депозит;
- * коммерциялық, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін-есеп айырысу;
- * төлемдерді алу, әр түрлі қызметтерді төлеу, сатып алу үшін.
- * Банктік шотта жеке немесе заңды тұлғалардың қолма-қол ақшалай қаражаты оларды әртүрлі мақсаттарда пайдалану үшін жинақталады. Шот атауын дұрыс таңдап, қажетті қолма-қол ақшасыз операцияларды жүзеге асыруға және қаражатты сақтаудан да пайда алуға болады.

Банк атқаратын қызметтерінің мазмұнына келер болсақ, қазіргі банктер - әмбебап кәсіпорын болып табылады. Несие беру, депозитте ақша ұстау, сейф депозитарияларын ұсынумен да басқа көптеген қызмет атқарады. Банктер валюта айырбастау операцияларын жасауға, биржалардың жұмысына қатысуға, клиенттің бағалы қағаздар портфелін басқаруға, кеңес беру қызметтерін ұсынады. Заманауи банк өз клиентіне жүздеген қызмет түрлерін ұсынады.

Банк жүйесі - жалпы ақша механизмі шеңберінде жұмыс істейтін әртүрлі ұлттық банктер мен несие мекемелерінің жиынтығы. Ол Орталық банк, коммерциялық банктердің желісін және басқа да несиелік және есеп айырысу орталықтарын қамтиды.

Қазіргі уақытта Қазақстанда, әлемнің көптеген елдеріндегі сияқты, екі деңгейлі банк жүйесі бар: бірінші деңгей - Орталық банк, екіншісі - коммерциялық банктер және басқа қаржы-несие мекемелері. Банк жүйесі кредиттік жүйенің негізгі буыны, нарықтық экономиканың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол кредиттік және қаржылық операциялардың негізгі массасын шоғырландырады. Кез келген елдің қаржы жүйесінде әртүрлі үлгідегі банктер, банктік емес мекемелер, банктік инфрақұрылым, банктердің бірлестіктері және тағы да басқа ұйымдар мен қорлар болады. Банк жүйесі елдің кредиттік жүйесіне құрамдас бөлігі ретінде кіреді. Ал ол өз кезегінде елдің экономикалық жүйесіне айналды. Бұл банктердің қызметі мен дамуын қоғамның ұдайы өндіріс процесімен тығыз байланыста қарастыру керек дегенді білдіреді. Өзінің практикалық қызметінде банк жүйесі органикалық болып, бюджеттік-салықтық және басқа да жүйелермен тығыз өзара іс-қимыл жасай отырып, экономикалық өмірді реттеу мен басқарудың жалпы тетігіне енгізілген.

Қазақстан Республикасының екі деңгейлі банк жүйесі бар.

Банк жүйесінің бірінші деңгейін елдің орталық банкі болып табылатын Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі алады. «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы» Заңына сәйкес Ұлттық банк аумақтық органдарымен банк жүйесінің жоғарғы деңгейін құрайды. Елдің эмиссиялық, резервтік, есеп айырысу, қассалық орталығы болып табылады, норма шығару, бақылау құқығы бар, соңғы, инстанцияның кредиторының рөлін орындайды, ақша - кредит, валюта саясатын айқындайды. Барлық өзге банктер Қазақстан Республикасының заңнамалық актісінде айқындалатын ерекше құқықтық мәртебесі бар Қазақстанның Даму Банкін қоспағанда, банк жүйесінің төменгі (екінші) деңгейін білдіреді.

Екінші деңгей-бұл коммерциялық банктер мен өзге де кредиттік ұйымдар. Олардың негізгі міндеті депозиттер түрінде тартылатын ақшалай капиталдың есебінен және өздерінің облигацияларын және акцияларын шығару арқылы ұйымды, кәсіпорындарды, жеке адамдарды несиелеуді және қаржыландыруды қамтиды.

Қаржылық қызмет көрсету индустриясы чек, жинақ шоттарын және ақша нарығының шоттарын ұсынатын

Кітап: Жеке қаржы

Дәріс: Ағымдағы және жинақ шоттарын басқару

компанияларды және кредит беру, сақтандыру, инвестициялар және қаржылық жоспарлау қызметтерін қамтиды. Бұл компаниялар банктер мен кредиттік одақтар, брокерлік компаниялар, инвестициялық пай қорлары, қаржылық қызметтерді ұсынатын компаниялар, және сақтандыру компаниялары сияқты депозитарлық мекемелерді қамтиды.

Коммерциялық банктер қаржы делдалдары болып табылады, тұтынушылар мен жеткізушілер арасындағы қаражатты қайта бөлумен айналысады.

Қаржылық институттар үш негізгі функцияны - есеп айырысу, депозиттерді сақтау, сондай-ақ кредиттік процестерді жүзеге асырады.

Коммерциялық банктермен қандай жұмыстар жүргізіледі?

Қазіргі заманғы қаржы компанияларының қызметі жоғарыда көрсетілген әрекеттермен шектелмейді. Сондай-ақ, қасалық қызмет көрсету, төлем құжаттары мен қаржы жинау, шетелдік қорлармен, қымбат металдармен және т.б. операциялар жүргізеді. Мұндай мекемелердің қызметі кепілдік беруді, қорларды сенімгерлік басқаруды, талап ету құқықтарын алуды, бағалы қағаздармен, лизинг және басқа да әрекеттермен айналысады. Сондай-ақ тыйым салынады. Атап айтқанда, сауда-саттық, сақтандыру және өндірістік қызмет.

Коммерциялық банктердің негізгі функцияларына тереңірек тоқталып кетейік.

Ақшаны жинақтау қызметі. Банкте орналасқан қаржы, бір жағынан, олардың иесі үшін пайыздық кіріс көзі болып табылады, ал екінші жағынан, олар несие беру үшін қаржыландыру көзі болып табылады. Қаражатты уақытша босатуды жүзеге асыратын қаржы институттары арқылы несие алудың көзі болады.

Кредитті берудегі делдалдық қызметі. Капитал иелері мен оларға мұқтаж адамдар арасындағы тікелей несие байланысы көптеген факторларға кедергі келтіреді. Мысалы, қарызға аударылатын ақшаның сомасы мен талап етілетін несие мөлшері немесе оған сұраныс мөлшері арасындағы сәйкессіздік. Немесе, несие шарттары бойынша қаражат алушы талап ететін мерзімдермен сәйкессіздіктер, қарызды өтемеу тәуекелдері туындайды. Банктер осы қарым қатынасты реттеп отырады. Кредиттік және депозиттік қызметтерді ұсыну арқылы олар қолда бар қаражатты экономикалық қатынастар тараптары арасында қайта бөледі. Бос қаржы қажет болған жерде және ол экономикалық пайда алу мүмкіндігі үшін қолданылады. Несие беруден бұрын Банк барлық ықтимал кредиттік тәуекелдерді ескереді, сондықтан кейбір тұлғаларға несие беруден бас тартады.

Төлемдерді жүзеге асырудағы делдалдық қызметі. Банктер арқылы төлемдер азаматтар, компаниялар және басқа объекттер арасында жүргізіледі. Бүгінде несие мекемелері экономикалық қарым-қатынастардың барлық дерлік өкілдері арасындағы ұйымдастырады және бақылайды. Төлемнің түрлері көп: төлем тапсырмалары, аккредитивтер, карталар бойынша және басқалар. Цифрландыру дәуірі қолма-қол ақшасыз жүргізілетін электрондық төлемдерді кеңінен дамытып отыр. Банктер делдалдар ретінде өз клиенттерінің төлемдерді жүзеге асыруға тапсырыстарын уақтылы іске асыруға жауапты.

Брондау несиелерін қаржыландыру қызметі. Несие беру арқылы коммерциялық банктер тек банктік шоттарда болуы мүмкін несиелік қаржыландыруды жүзеге асырады. Кредит қаражатын құрудың тәсілі міндетті резервтеу ережелерін қолданумен Орталық Банспен бақыланады. Кредиттеу мекемелері инвесторлардың қаржысын резерв ретінде сақтауға міндетті, ал қалғандары несие түрінде ұсынылуы мүмкін

Егер қарыз алушы кредиттік лимиттен аспаса, ашық шоттағы кредиттерге қол жеткізу жалғастырылады. Кредиттік лимиттер қарыз алушының болжамды несие қабілеттілігіне байланысты. Несие лимитінің сомасы несие беруші мен қарыз алушы арасындағы келісімде көрсетіледі, бірақ оның несие лимитін ұлғайтуды сұрауға болады.

Қаржылық алым-бұл түрлі валюта түрінде несие құны немесе қарыз алу құны. Қаржыландыру үшін төлем қарыз алушы мен бизнес белгілі бір шарттармен келіскен кезде шоттағы төленбеген қалдық бойынша есептелуі мүмкін. Қаржы алымы бизнеске шотты жүргізу және төлемдерді өңдеу жөніндегі оның шығындарын ішінара төлейді.

Несиені, егер ол кем дегенде, әр ай сайын тиесілі сомасын төлеп тұрса, оны өз қарқынымен өтеуге болады.

Бұл борыштың кредиттік картамен байланысты емес үш танымал түрі бар: қамтамасыз етілмеген жеке кредиттер, меншікті капиталдың кредиттік желісі және овердрафт қорғау. Овердрафт - бұл банктік мақсатсыз кредиттің ең қарапайым түрі. Овердрафт банктің картаны ұстаушыға аз уақыт ішінде пайыздармен қосымша ақша беруі. Бұл термин «жобадан тыс» деп аударылады — яғни банк шоттағы ақша сомасын ғана емес, сондай-ақ сома үстінен қосымша қарызға аздап алуға рұқсат береді. Банк овердрафт

Кітап: Жеке қаржы

Дәріс: Ағымдағы және жинақ шоттарын басқару

картасын пайдаланушыға ұсынады, өйткені ол жақын арада клиенттің шотына қаражат түсетініне сенімді. Мысалы, бұл жалақы картасы болуы мүмкін және оған үнемі ақша келеді. Немесе бұл үнемі пайдаланатын компанияның шоты.

Бұл не үшін қажет? Адамдарға қандай да бір күтпеген шығыстарға қаражат қажет болуы мүмкін. Мысалы, тоңазытқыш сынып қалды: егер оның сатып алуын 2-3 аптаға дейін күтілсе, әрине онсыз өмір сүру ыңғайсыз, бірақ бәрібір сатып алу да сөзсіз процесс. Сондықтан клиент несие ұйымынан қарыз алады және оларды бірінші жалақыдан қайтарады. Бұл ретте қаражатты қайтару үшін банкке барудың қажеті жоқ: картаға (шотқа) ақша қаражаты келіп түскеннен кейін, оның ішінде жиналған проценттермен бірге қарыздың барлық сомасы автоматты түрде есептен шығарылады.

Өз жеке қаржыларыңызды тиімді басқарамын десеңіз міндетті түрде өз еліңіздің банк жүйесі туралы хабардар болуыңыз керек. Қазақстан Республикасында екі деңгейлі банк жүйесі қызмет атқарады, бірінші деңгей ол Ұлттық банк қызметтерімен шектелсе, екінші деңгей коммерциялық банктердің қызметімен қамтамасыз етіледі. Жеке тұлға ретінде сіз тек коммерциялық банктердің қызметіне жүгіне аласыз. Коммерциялық банктер заңды және жеке тұлғалар үшін сан алуан банктік қызметтер ұсынады, солардың бірі түрлі шоттар бойынша қаржы ресурстарының қозғалысын реттеу.

Кез келген жеке тұлға қаржы ресурстарын оңтайландыру үшін ағымдағы шоты мен жинақ шотын сауатты түрде басқарып отыруы тиіс. Біріншіден, кез келген адам шоттардың екершеліктер мен олардың шарттарын, артықшылықтары мен кемшіліктерін білуі тиіс. Ағымдағы шот күнделікті операцияларды атқаруға арналса, жинақ шоты түрлі депозиттердің көмегімен сіздің қаржыңызды тиімді жинақтауға бағытталған. Цифрландыру кезеңі банктік шоттарды үйден шықпай ақ басқаруға мүмкіндік берді, сіз өзіңіздің ағымдық шотыңыздан интернет арқылы түрлі төлемдерді жүзеге асырып, шоттар арасында аудармалар жасап, онлайн сауда жасай аласыз.

8-дәрістің түйіндемесі

Банк шоты түсінігінің мәні және мазмұны

Заманауи банкттер қаржылық операцияларды жүзеге асыру мақсатына бағытталған көптеген қызметтер ұсынады. Солардың бірі банктте жеке тұлғалардың және заңды тұлғалардың түрлі мақсаттар үшін ұстайтын шоттары. Бұл шоттар кәсіпорын қызмет атқаруына арналған түрлі төлемдер мен ақша аударымдарына, жеке тұлғалардың қаржы ресурстарын басқаруына арналған. Мысалы, жеке тұлғалар үшін ашылатын ағымдағы шот күнделікті қасалық операцияларға арналған. Клиент кез-келген ыңғайлы уақытта ағымдағы шотындағы өз ақшасын қалауы бойынша қолдана алады, әрине шоттың шарттарына байланысты белгілі бір шектеулер болуы мүмкін.

Ағымдағы және жинақ шоттарын басқару өте маңызды.

Банк атқаратын қызметтерінің мазмұны

Дербес жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Банктік шот түсінігін сипаттап беріңіз
2. Өз тәжірибеңізде қандай шоттарды қолданасыз, олардың ерекшеліктерін талдаңыз.
3. Қазақстандық банктердің атқаратын қызметі көңіліңізден шығады ма? Өз ойыңызды түрлі мысалдар арқылы саралаңыз.

Бақылау сұрақтары:

1. Ағымдық шот және жинақ шоты түсініктеріне анықтама беріңіз .
2. Жинақ шоттарын пайдаланудың артықшылығы мен кемшілігін атаңыз.
3. Қазақстан Республикасының банк жүйесін сипаттап беріңіз
4. Банк қызметтерінің қайсысына сирек жүгінесіз? Неге?

Қосымша ресурстар

С. Лукас.: Личное состояние: Приумножать, защищать, распоряжаться. М.:Издательство Альпина, 2007 г. 320 с

С.Карчевский.: Банковские счета. Законодательство и практика.

М.: Издательство: КноРус, 2012г. 280 с